

Martonfalvay Imre¹ Emlékirata

Kezdődik Szécsenyben, Vas vármegyében,

végződik Pápán,

1585. nov. 29-én

Martonfalvay beteges Imre deák szolgálatjáról rövidedőn való emlékezet. Az nagyságos Török Bálint uramtól és asszonyomtól, feleségétől², Pemflinger Kata asszonytól únagyságától fogva az nagyságos Török János uram és Török Ferenc uramig és végezetre ez mostani Török István uram és Török János uramiglan mint szolgálattam, íme, rövidedőn kiíratam, azmönnyire megemlékezhettem róla Szécsenyben fektömben; kérem mindönöket, hogy senki ne bánja, mert tudja az jó Isten, igazat írok; ifjúságomtól fogva mind vénségömig, kinek immár hatvanöt esztendeje vagyom, nagy jámborúl híven és igazán szolgáltam únagyságoknak, magamat pedig semmi szolgálatjoktól soha meg nem vontam, valahol únagyságok parancsolták, ott szolgáltam, gyakor helyökön károkat és vesződelmet vallottam únagyságok után, kiket ide alá nyilvánban megérthetnek; ezek azért az szolgálatnak rövidedőn való emlékezeti, az többit pedig csak az Isten tudná előszámlálni:

1520–1530

Mikor a nagyságos Török Bálint uram szolgálatjára adtam magamat Somogyvárbán³, igen ifjúcska voltam. Először Nagy Gergely idejében számtartó voltam, azután viceudvarbíró voltam, és azmit Ferdinánd király úfölsége az király adójából únagyságának deputált, én kezemhez járt, arról is én tartottam számot únagyságának; hogy Nagy Gergely az somogyvári tisztet megresignálá únagyságának, az udvarbírótságot énreám bízá únagysága, és az én ifjúságomhoz képeste híven és igazán szolgáltam únagyságának, kiről menedékem is vagyom.

Nem sok üdő múltván Nagy Gergelyre gonosz vétkiért uram únagysága megharagvék, Trója kastéllát reája szállatá⁴; az én kegyelmes uram parancsolá nékem is Somogyvárbán, hogy én is oda mönjek minden népemmel, és Nagy Gergelyt házából kivonjuk, de erősen tartá magát, egynehány ember hala meg az kastély alatt, de hogy az árokját kastélyának megtöltök, elijede, kegyelemre megadá magát; és az én uramnál sokat töreködtünk Nagy Gergelyért, megkegyelmeze néki, én is kezes voltam érte, hogy jámborúl szolgál únagyságának ezután.

Ez időközben az Dombay urak és az több János király párti, Ferdinánd királnak az én kegyelmes uram kényszerítésébül fejet hajtának, és Dombay János Ozora várát⁵ az én uramnak vallá, de Orosz Máté az feleségével meg nem adák, reája szállónk, végre megvevök, ott én sokat szolgáltam az én kegyelmes uramnak; mert híre jöve, hogy Kápolnay Ferenc Thardasy Istvánnal és Nagy Zsigmonddal meg akarják segíteni Ozora várát, az én uram szolgáltaiban pedig, kik Ozora alatt az klastrom felé voltanak, beljebb szállának az hadnagy felé, de én ott maradék az hadnagy engedelmebül, azhonnét az ellenséget várjuk vala; estvére kelvén, az útját szekerekkel bevonattam, gyalogokat hagyék ott őrzeni, magam pedig az egész éjjel, nagy hideg, deres üdőben, csak magam szolgáltaival állottam az strázsát, kit Palásty Miklós hadnagyunk, egyebek is ha élnének, meg tudnak mondani, én sohult magamat meg nem vontam, mindenütt jámborul szolgáltam; hogy pedig az várbeliek megcsalva az segítségben, elijedének, megadók Ozorát, kinek most is Pápához bírják jószágát.

Továbbá Báthory András uram kérésére az én uram, Terek Bálint Ötvös várát⁶ megszállatá Pökry Lajos ellen, kit meg is vétete, és Báthory uramnak az több jószágával egyetembe megszabadítá; Ötvös alatt két jámbor szolgálóm hala meg az ostromon az én uram szolgálatában.

Kápolnay Ferenc az én uram ellen támada, mind atyjafiainak, mind szolgálainak sok kárt teszen vala, jószágokat is bírta némelyiknek Tolna vármegyében, Somogy vármegyében is, az községet is igen háborgatta az én uram tiszti ellen, Berki és Szent Márton tartományában, kiket az én uram bírt, sok kárt tött, kiről gyakorlatossággal írt, intötte is, hogy megszűnjék, de csak választ sem tött leveleiről, énvelem íratá meg uram únagsága Ozorában; miérthogy semmit kérésére nem cselekedött – tartoznéjek hozzá –, mert el nem akarja ezután szenvedni, Kápolnay Ferenc nem vevén siketségre, hadat indíta, és Köbliben szállítá, az én uram utána választa előljáróban kétszáz lovagot, napot napestig az hő időben száguldánk utánnok, de sokan el-elmaradának az nagy hőségben az én uraim, száz lovaggal ha voltunk; estvelére kelvén, Nagylábu Gáspár, Kápolnay Ferenc hadnagya előnkbe hozá vala az strázsát, azmint az fáradt lovakon meheténk, megűzők, Köbliben egy kertben szaladtanak előttök, hátokon mönénk az kertben, ellenök nem készülhetének, megverök az Kápolnay Ferenc népét, semmi viadalt velünk nem tudának tartani, maga voltak négyszáz lovaggal azon táborhelyen. Az én kegyelmes uram hada odaérközék, megmarada éjjel, másnapra kelvén hátraterénk, Gerennás felé, hova gyűltek volt az Kápolnay Ferenc szolgálái Gerennásnak megtartására; az én uram ezt hallván, Gerennás látni mene nem sokadmagával, az több szolgálit az táborban hagyván, tehát az Kápolnay Ferenc szolgálái és gyalogi lesben voltanak, sok jámbor szolgálit az én uramnak meglövöldözék, kikben sokan meg is halának a sarampókon; nékem is a többi között jobb kezemet általlövék az én uram mellett, ki miatt nagy nyomorúságot kellett szenvednem, mert halálos seb vala rajtam, közel két esztendeig gyógyítottak külömb-külobb mesterborbélyok, csak az Isten tarta meg, hogy meg nem halék bele, sokat is költöttem gyógyulásomért, de az én kegyelmes uram nagyon (?) ajánlotta vala magát érette, kezemet is ígérte vala megaranyoztatni, ha sokáig közöttünk maradhat vala, meg is teljesíti vala únagsága, de ezután is várom gyermekinek kegyelmességöket érette holtom napjáig.

Az én kegyelmes uram fő jámbor szolgálainak halálokért és sebössölésökért nagy búabakeresőségébe Gerennás erősséget megszállatá, végre sok jámbor halálával meg is véteté, nékem is három jámbor szolgálaim vesztenek alatta, az erősséget, Gerennást elhányatta és megégetteté nagy bánatjában.

Ez idő közben Remete-Udvarhelyt, melyet Boldizsár deák bírt árendába az szentmártoni apát úrtúl, az én kegyelmes uram parancsolatjából elfoglalám, és sok dézmabort győjteté hozzá, kiből az én uramnak nagy hasznót szörzék, szolgálainak is sok hordó bort adattam belőle szolgálatjokért.

1531–1540

Azután esztendő múltván az én uram hívata Szigetbe⁷ alá, hogy még szörével meg sem gyógyultam vala; mondá únagsága, hogy Ferdinánd király őfölsége az Lengyel uraknak per notam minden jószágokat neki donalta volna, meghagyta Fánecs Jánosnak⁸, Nagy Gergelynek és Keresztury Imrének, hogy Szegliget várát megszállanáják, de hogy kevesen vadnak alatta, féltette őket az pártosoktól, parancsolá nékem, hogy én is hozzájok sietnék segítségöl, eleget mentém vala magamat gyógyuláshoz voltommal, látta únagsága kezemet is nyakamban kötve viselem, nem is illik nekem atyámfiái háza megvételésére mennem, de enmagam mentése únagságánál semmit nem használá, ösmerem; parancsolatja szerint Somogyváratt hertelen készülék, gyalogimmal és lovagimmal nagy sokan, de lovaimat az hajókban által nem viheték Szegligetre, sietünk evezni, kiszállánk az partra, hát az én uram szolgálái csak alig vártak, nagy jó kedvvel fogadának örömekben; reggelre jutánk, megkerüléjek az várát mindnyájan, az várbeliek megösmerék, hogy több nép lött volna ellenök Szegligetbe, nem kezdenek olyan igen löni, mint azelőtt; éjjelre kelénk, az csonka torony ellenébe az kösziklán fönn két kast tölteté, megijede az porkoláb Kulcsár István, nem sok idő múltván szót ada, és megadá Szegliget várát. Azután az én kegyelmes uram parancsolatjából nékem kellették benne maradnom, az sok pártosok között, az nagy pusztá várban, semmi élés benne, amint lehete, megtakarám, meg is fódozgatám az rösseket az kerítésön. Azonközbe látni eljöve az én kegyelmes uram, nagy vígan lakék egy nap, másik nap Keszthelyre evezének az Balaton vizén, onnét Somogyvárba, hová megyen volt kocsikon, nem sokan [?] volt, Lak várához nem messze⁹, tehát egy harasztból Dely Pál, Bereczk deák és Rác Mikola, sokan az kocsikon ütöttek, Dely Pál az

én uramnak kicsibe hogy fejébe nem vágta az csákányt, az uraim kocsikról azmi kevesen voltak, leszökdöstek; ott volt Nagy Sigmond is az én urammal, ki azelőtt Bakit Pál szolgája volt. Nagy hamar egybeverik az kocsikat, semmit Isten segítségével nekik nem árthatának, elváltak azután egymástól.

Az én uram Somogyvárra ment békével az uraimmal egyetembe, aztúl fogva únagysága őrizet alatt tartatá Lak várát, mindenőt foglaltatá Bakit Pál jószágát, miérthogy meg akarta az én uramat mordáltatni. Nekem is megparancsolá únagysága, hogy szolgáit fogdoztassam, és jószágát foglaljam. Jenőt, az Bakit jószágát elfoglalám, ki nem messzi Pápához, kiért Palatics János uram hadnagy lévén Pápán, igen haragutt, kisebbségének is tartotta, hogy én Pápától elfoglaltam, kit azelőtt ő el nem tudott foglalni.

Az Bakit szolgálóban Brizló Ferencet és Kunovit Mihályt megfogatám, és jó falka ideiglen vasba tartottam Szegligetbe, kiket azután az én uram elbocsáttata; únagyságának szolgáltak. Egyed porkoláb is eleget csavarga előttem, de azért azt is meghódoltatám únagyságának. Miérthogy Szegligethöz igen kevés jószág vala, nem volt az nagy pusztá várát honnét építenöm, az én uram akaratjából az Kál-völgyet¹¹, az Német-völgyet és az Dergicséket Szegligethöz foglalám szolgálatra, az Tomay Ferenc rész jószágát azonképpen, melyet Ferdinánd őfelsége per defectum seminis az én uramnak condonált volt ezökből és az vár tartományából, Somogyvárból is (kit én bírtam) kezdém Szegligetet építenem, és mindenféle éléssel megtakarom.

Ez időközben az én kegyelmes uram Ráróra mene¹² Bakit Pálra, ő magát nem találhatá, de Rárót mind elrontatá, pusztétatá, magamat penig az gyalogokkal az vár őrzésére hagyva Szegligetbe, de huszonöt lovon való szolgálmat elvivé únagysága vele, megtérvén hátraküldé őket, parancsolá únagysága, hogy jól építtessenek, jól őriztessenek, minden éléssel megtakarjam az várát; az csonka tornyot az falu felől legelőszer megépíttetém, azután két avagy három bástyát és két nagy öreg pincéket csináltaték az külső várba és az faluba az új ház mellett, kiket szöretben meg is raktam borokkal Isten segítségével, egy öreg kutat is csináltattam az várban, mely azelőtt vizet nem tartott.

Azután megszállá ugyan valójában Lakvárát, sok ideig víttatá, mert erős és megtakart ház vala, nekem is parancsolá únagysága, hogy őrizet alatt hagyjam Szegligetet, és Lakvára megvételeére menjek lovagimmal sietséggel, én soha semmi parancsolatját el nem hallgattam, s odamenék, és amint szolgáltattam, nem kíméltem erőmet, nagy eremest szolgáltam únagyságának. Egykor híre jöve, hogy Bakit Pál meg akarja segíteni házát, várát, és az én uram minden lovagival elejbe mene, és engemet hagyta az gyalogokkal az sánc őrzésére az várbeliek ellen, Isten kegyelméből épen megmaradánk, únagysága is megérközék azonban. Immár az bányászok az kőfal alá rakták vala az puskaport, elijedének az várbeliek, szót adának az várból, hogy megadják, csak békével bocsássák; az én uram megkegyelmeze nekik, azután megadják az várát únagyságának; nekem elég költségemre esék az én kegyelmes uram Somogyváratt való lakásáért és Lakvára építése és megtakarása miatt, de az én kegyelmes uramért nagyobbat is reám vettem eremmel.

Mikort Veszprém várát megszállotta volt az én uram, költsége elfogyott volt, nekem parancsolá Szegligetbe, hogy költséget küldjek únagyságának, én megírák, hogy innét ez pusztá helyről nem küldhetek, mert Isten tudja az házat is mint tartom és miként építem, de ugyanazt parancsolá, hogy abban egyéb ne legyen; azután uraimat és barátimat meglelém, ötszáz magyar forintot szörzék, és Veszprém alá enmagam megvívém, és únagyságának megadám, kit nagy jó névvel vén tülem, és egy ebéden jól tartá únagysága érette, és hazabocsáta. Azután hagyá, hogy jól őrizzönk, melyben kérék társul Sándor Mihályt az porkolábságban, miérthogy nekem széllel kellett járnom, hol Somogyvárba, hol Remete-Udvarba, addig őrizzen és gondot viseljen én helyettem Szegligetbe az én szolgálóimmal egyetembe.

1541

Továbbá az hitetlen terek császár az német fejedelem ellen Buda vára várassa megszállásáért basáját bocsátá nagy hadával; az német hadat az Szent Gellért högyén megveré, és azután ő maga is

terek császár szövénye szerint fölérközék minden hadával, Buda várának fölül az Duna mellett táborba szálla, és az magyar urakat hozzá hívatatá, de az én kegyelmes uram betegsége miatt nem akar vala kimenni. De a kincstartó barát¹², ki azelőtt elárulta volt az én uramat, egyebet nem akara benne, hogy az én uram is kimenjen az urakkal az terek császár táborába; az én kegyelmes uram kész vala Buda várába csak Batthányi Orbánnal és Podmaniczky János uramékkal megmaradni Buda városába, és megesküdni kincstartónak és az uraknak, hogy mindezen romlással megtartja Budát az terek ellen keresztyén fejedelemnek Isten segítségével, de ugyan nem akarja engedni a kincstartó barát semmiképpen, kiért az én uram nagy sok jámbor előtt az Buda kapuin belől tudományt is tén, úgy mene el az én uram az több urakkal. Én is az én uram után jelön voltam, az urak bemenének az terek császár sátorába, mi az szolgálkkal kiül vártok az urakat, de egy keveset várván, az urak kijövének, de az én kegyelmes uramat ott benn tartóztatták, azonközben az terek tábor megzendüle, és Buda városa felé sietének; egy ember kár nélkül bementenek Buda városába, az volt jobb az magyarok közül, ki hová futhata az terek elől.

Én Sándor Mihály társammal megmaradék, várván az én kegyelmes uram kijövetelét az sátorból, de ugyan nem jeve, estvele felé az János király fiát is hozák az császárhoz, azt is békével bocsáták, hittak minket is, hogy velök elmennénk együtt, de reménylöttök vala, hogy az mi kegyelmes urunkat is elbocsátják, de azután, hogy beestvölödék, az terek császár satora elől az terek előzdének; találkozánk valami esmerő terekekhez, kik szín alatt jóakaratot mutatának hozzánk, sátorokba bevínek, és valami hitvány étket hozatának, de én abba semmit nem ehetém, végre dönnyt hozának, abba evénk valami keveset, s bort kérünk vala reája, azt mondák, hogy nem árulnak ott bort az ordeyán, lefekevénk az terek sátorában, azon éjjel ellopák az én fő lovamat, azt költék, hogy ugyan ő maga szaladott el az kötőfékről, úgy keresteték az táborban képutalásképpen¹³, szolgálmat is Buda felé köldék két szolgáljokkal keresni, hogy talán az szállásra bolongozott, szolgálmat is elvonták lovát alóla; megjévének, azt mondák a két terek, hogy az tolvaj terek vették el, ő magokat is csak meg nem ölték mellette, ha módjuk lehetett volna benne. Magonkat is rabbá akartak tenni az ravasz, hitetlen árulók, de az jó Isten tizednapra csodaképpen szabadíta meg az terek császár táborából. De míg én hazaérkeztem sok keröngéssel az veszödelmes úton Somogyvárra, addig innét hazól az én keserves asszonyomnak valamely nem barátim azt mondották, hogy szövényekkel látták, hogy engemet az terek császár satora előtt levágtanak, ahhoz képöst Somogyváratt az én asszonyom híre nélkül mind marhámba és pénzembe zsákmányt tettek volt sok káromra, kibe nekem semmi meg nem térült, most is odavagyon, valaki uralkodik rajta, ám éljön belőle az jámbor (ha élhet), én is amint azért vajuszom, Isten kegyelméből csak immár az hitetlen pogán terek császár az én kegyelmes uramat fogságra nem agyja vala hiti ellen, semmi navalyamat nem mondom vala, káromról sem emlékeztem volna soha, maga kétezer forintnál több kárt vallottam házamnál, de az hatalmasnak minden adatik, példabeszédben azt mongyák.

Hogy az terek császár Budába mindeneket elrende, pasát választá az helynek gondviselésére, és egynehány békségöt ada hatalma alá, kikkel óltalmazá Magyarországot, mint az koronás király.

Azután János királynét kisfiával és minden hozzátartozókkal egyetemben Buda várából békével bocsátá, és az Tiszán túl birodalmat engede nekik, Budájért penig lakóhelyől Erdélységöt adá nekik az terek császár, kit mastan is bírnak az János király neve alatt.

Hogy az Buda dolgáról török császár immár mindeneket elvégezött volna, hazamene Constantinopolba jó falka hadával, sok nyereséggel, minekünk nagy nyomorúságinkra és veszödelmönkre, kiből az Úristen az ő szerelmes szent fiájért szabadétson meg, amen.

1542

Ezönkezbe a mi fejedelmünk, Ferdinánd király öfelsége, választá az nagyságos Báthory András¹⁴ uramat, hogy minden jószágot, kiket hatalmasul bírtanak ezelőtt, az zólyomi szerzés¹⁵ szerint megadassa mindennel; Somogyba juta őnagysága, az én kegyelmes asszonyommal is ura fogsága után Somogy várát és Remete-Udvarhelyt megparancsolá megadni hitlenség alatt, úgy, mint keserves asszonyi állat megadatá mindezőket s mind az több jószágot, nem akara fejére és

gyermökére hitlenséget hozni, mindeneket megadta Filep deák uram által.

Ezt hallván az én kegyelmes uram szolgálai, az lén jobb köztök, ki elébb elmehessön, és magának helyt szerezhessön. Egyik sem akará magát megkötelezni az én keserves, kegyelmes asszonyomnak, de én megmaradék, és házamhoz szállék harminckét lovas szolgálimmal Somogyba, jó falka időig ott laktam fizetetlen magam életén.

1543

Az pápai tisztartó is ezt hallván, az terek császár jötelit, mondják, hogy búcsúzni kezdett az én asszonyomtúl, de meghatta őnagysága, hogy veszteg legyen, de talán nem bízhatott hozzá, mert tótországi volt, alattomba őnagysága mondják hogy tudakozott, ha valahol tisztartót találnának Pápára, de nem találnának senkit sehol, azután az én kegyelmes asszonyom engemet hívata Szigetbe, fele szerencse jargalást¹⁶ ígére őnagysága, de azért én egyikre sem kívántam semmi fizetést, akkort az pápai tisztról sem emlékezett semmit nekem őnagysága, én házamhoz jövék, azért ha valahova parancsoltak, elmentem, és az én kegyelmes asszonyomnak és gyermekinek eremest szolgáltam.

Azután idő múlván, az terek császár készületi följobb hatott volt, nem állhatta sokáig az tisztartó helyét Pápán¹⁷, ugyan asszonyom híre neköl kiment Pápa várából, és pusztán hatta az házat tisztessége ellen, azután azon keserves asszonyom inkább megbúsult, és azmely szolgálai megmarattak volt, úgy hallottam, hogy mindeniket kínálta az pápai tiszttel, de egyik sem akart fejére vesződelmet venni, elvégre engemet hívata Szegliget várába az kegyelmes asszonyom (hogy egyéb tisztartót soholt nem találhatott), engemet kére és inte őnagysága nagy sok szókkal, fogásokkal, niha sírással is, hogy fölvenném az pápai tisztnak gondviselését. Én eleget mentém magamat, hogy nem vagyok elég reája, más jámbor szolgáljára biznája őnagysága, én is azért fölmegeyek Pápára, úgy, mint egy közszolga eremest szolgállok az több uraim között őnagyságának és az őnagysága gyermekinek; könyergék, hogy a tiszttel ne bántana őnagysága, végre ugyan azt mondá őnagysága, hogy gondját nem viselem házának, nemkülönben veszi: ha én veszteném el Pápát tüle. Ez szón igen megháborodám, mert én gonoszul soha csak egy talpa alatt való földöket sem vesztöttem el, Pápa vesződelmének sem akarok oka lenni, nagyságod ne sírjon, íme, elmegeyök az nagyságod parancsolatjára, mind élni s mind halni Pápán akarok; hallogatom hogy az hitlen terek császár Valpót megszállotta¹⁸, én azért azzal nem gondolok immár, csak azon könyörgök tenagyságodnak, hogy ne feledd el, mely vesződelmes időben szolgáltam, legyen nagyságod óltalma feleségemnek és gyermekeimnek, jelösben, ha az tenagyságod házában holtom történik. És ha mi kárt vallok, szolgálatodba, ne hagyjon nagyságod kárban, mert vagyon oly szolgálod, kegyelmes asszonyom, hogy ilyes vesződelmes időben az pápai tisztet föl nem vette volna vesződelmére, ha Pápát nagyságod ajándékon attá volna is neki, de én nagyságodért az fejemet, ím, szerencsára viszem, elhagyván nagyságodért mind feleségömet, gyermekimet, és ha az idő hozza, kész vagyok halálommal is szolgálni nagyságodnak és nagyságod gyermekeinek Isten segítségével. Isten nagyságoddal ő szent felsége, az én kegyelmes kis uramékkal őnagyságokkal egyetemben tartson meg sok ideiglen, úgy történhetik, talán soha nem láthatom többé tinagyságotokat, de könyörgök az Istennek, hogy agyja minden jóra minden dolgainkat, amen.

Én semmit nem késém, hozzákészülék nagy hertelenséggel, szertelen kelleték hadnom dolgaimat is, fölsieték Pápára, meglátám az várat, pusztán találám, várasát épületlen, igen megbúsulék rajta; mint olyan hertelenséggel, amivel lehe, kezdém várat megtakarni és várasát raggatni és támogatni az palánkot, hol bedőlt, s hol kidőlt. De ezenközben az terek császárnak érkezék az elei, s megvevén Valpó várát, Soklyost, Pécsöt és az több várakat, várasokat meghódoltatván.

Ezalatt terek császár siet, feljövén Isztergam felé, s én semmit sem építheték, mert az föld népe mindenött futni készül, az váras népe is, hogy kevesen voltonk óltalmokra, igen megrémültenek vala; kényszerítetém kétszáz gyalogot fogadni, kik Pécsrül fölszakadtak vala Pápára; jóllehet az én kegyelmes asszonyom engemet igen kevés költséggel bocsátott vala föl, mert azt hitte őnagysága, hogy Pápán minden elég vagyon, de én semmit nem találhaték, mert míg fölerkeztem, mindent

kihordtak volt a várból; fejem óltalmáért és az én kegyelmes asszonyom várának, várasának megtartásáért, azmi kevesem volt, nem kémélttem elkölteni, mert én mindenkort inkább szeretem az tisztességöt, hogynem az pénzt és egyébféle gazdagságot, azért nincsen nekem pénzem.

Ez időközben Szulimán az pogány terek hitetlen császár Isztergam várát megszállá, és igen lőteté, elvégre az olaszok, németek meghasonlottak az várban, csodaképpen megatták veszedelmökre az várát terek császárnak, ugyanonét Mehmet béköt az Rábaközre bocsátá rablani és pusztítani, ki nagy kárára lén Pápa várának. Isztergam várát megépítvén, egy béköt sok törökkel belehelyhöztetvén Isztergom óltalmára és őrzésére, ugyanonét mindjárást alájöve Szulimán terek császár, és megszállá Fejérvárát, erősen vitatja, löveti, végre meg is vevé sok keresztyéneknek vesződelmekre; főkapitányok is, Warkuch jámbor vitéz¹⁹ vala, ugyanottan vesze. Azután Fejérvárról Uloman béköt sok tatárral, törökkel Pápára mireánk választá; ezt meghallván Ungnot generalis uram, őfelsége képe, az fő-fő urakkal, kik azkort strázsaképpen Pápán voltak, éjjel féltökben Pápáról nagy hertelenséggel kimenének az sitkei högyre, minket nézván, mint veszönk; akkort Pápán az községnek nagy rémölést, röttenetességöt hozának kimenésökkel. Nehezen tarthatám meg az községöt az várasban, jóllöhet engömet is eleget hittak, hogy velök hogy elmenjek, ne veszteném el fejemet és az községöt itt ez rossz, toldozott, támogatott palánkban; de csodaképpen való választ adék nekik, kit nem örömet hallottanak: tisztességökre is emléköztetém őket, ha jámborok volnának, az ellenségöt ök is megvárnáják együtt velönk, de azért ugyan elmenének mindnyájan. Ezenközben Isten világot virraszta, azmi kevesen voltonk, mindenfelé választig vigyázönk és biztatönk mindeneket, hogy semmit ne féljenek, minden ember helyén maradjon, fejök vesztébe, noha kevesen vagyönk, de velönk az Isten, ő viaskodik miérottönk, csak bízzunk ő szent felségébe.

Ezönközbe Uloman bék nagy hadával, törökkel, tatárral reánk érközék, ami kevesen voltonk, harcolót bocsáttánk ki ellenek, semmit hátra el nem hagytonk tisztességökben, úgy cseleködtönk, mint jámborok, óltalmaztok az mi kegyelmes asszonyunk várasát mind levésekkel s mind kopjakkal, elannyira, hogy egy sem vesze közölünk Isten kegyelmességéből; látá Uloman bék, hogy semmit sem árthat nekönk, elmene az város mellett nagy szégyenére, de azért az Kemenösalját elraboltatta Uloman bék, ki lén az egész földnek nagy romlására. Noha az fejedelemnek Ferdinánd királynak őfelségének egy embere sem volt Pápa óltalmára, de azért az mi kegyelmes asszonyönk után őfelségének is, ez egész földnek is jámborul szolgálánk, de senki csak meg sem köszöné.

Én Pápán való szorgalmatos szolgálatomban elég kárt vallék onnét hazol Somogyból, mert minden morháimat, barmomat sokat, nyájjal juhomat, és egyébféle majorságot, házi eszközömet, sok vad hálómát és egybeket, kit én elől nem tudok számlálni, mind elvesztém. Miérthogy az Dersffy urak Pápán létemben szekeres lovaimat is elvitték volt házamtúl, nem volt morhámat min elhordani az terek és egyéb kóborlók előtt, szolgálaim is velem voltak Pápán, kiknek gondot kellött volna házamnál ezökre viselni, feleségem is csak alig szaladhatott volt Lak várába az terek előtt.

Isten segítségével az mi kevesen voltonk, nemcsak várát, városát, de kívül való mindenféle majorságát, barmát, ménesét és juhait nagy nyájjal, szorgalmatos gondviselésömmel megtartottok az mi kegyelmes asszonyöknak és az önagyása gyermekének épen, de én az enyimet mind elvesztém, kiért nekem csak egy kacsinkát sem adának; de várom azért az én kegyelmes asszonyömnak és gyermekinek jövendőben való kegyelmességöket annyi sok kárvallásomért.

De hogy az fejedelemnek Pápa várasa óltalmára egy fizetett embere nem volt velönk, de azért mi jámborul szolgáltonk, nekem kellött mind lovagot, gyalogot tartanom, kikre az én magam erszényéből is sokat kellött költenem tisztességem mellett, az én kegyelmes asszonyom fizetése kívül, mert én mindenkort inkább szeretem az tisztösségöt, hogynem az pénzt és egyébféle kazdagságot, nekem azért nincsen sem pénzem sem kazdagságom.

Hogy Uloman bék megtére és hátramene Fejérvárra, az hitetlen terek császár sem késék ott sokáig, Fejérvárát és az több végházait megerösítvén és néppel megrakván, hazamene Constantinápolba, jó falka népével, nagy sok nyereséggel, nekönk vesződelmönkre.

Azután csakhamar az én kegyelmes asszonyom, Penflinger Katalin asszonyom, minden háza

népével Németújvárról²⁰ Pápára, az megfogyatkozott helyre hazajeve, és jó falka ideig itt lakék, kire sok gondom és költségem volt; de hogy az terek mindenfelé gyakran kezdé rabolni, az fejedelem semmi segítségöt Pápa várassa óltalmára nem ada, az én kegyelmes, keserves asszonyom nem merészlek Pápán sokáig lakni, Debrecen felé indula kis uraimékkal önegyságokkal és minden népével egyetemben, engömet penig sok kéréssel, fogadásokkal esmég Pápán hagyta, mint egy szedett szőlöt; parancsolá önegysága, hogy jól szolgáljak, kegyelmes asszonyom leszen gyermekivel egyetömben. És kére, hogy az önegysága házainak, jószágának az fejedelemnél és az uraknál lennék jó töreködő és segítség, nem lenne önegysága hálaadatlan érette; ajánlám szolgálatomat önegyságának, hogy amihöz elég lehetök, nem kímélöm magam fáradságát, nagy eremest szolgálök önegyságának és szerelmes gyermekinek; nagy jó áldásokkal bocsátám el Pápáról önegyságokat. Az váras örzésére több lovagot, gyalogot kellettök fogadnom.

1544–1549

Azután nem sok idő múlván, egy particularis gyűlés lén Pozsonyban²¹, Feltz Lenárd generalis idejében, Pál érsek locumtenentiája alatt, az több magyar urak közöl is egynehány, tudniillik Nádasdy, Batthányi, Zrínyi Miklós és az Bánffy urak jelön voltak, én is fölmenék önegyságokhoz Pozsonyba, megemléköztetém önegyságokat, hogy az zólyomi articulos terhével minden foglalt jószágot Báthory András uram kivevé az én kegyelmes asszonyom kezéből, könyergék önegyságoknak, hogy Kápolnay Ferencné bírja a Rábán túl két faluját Szécseny és Csasztot, Bakit Pál szolgálái Acsádot és Keveskútöt²² bírják az zólyomi articulos ellen; nagyságtok engödelméből én is foglaljam el, mert az négy falu Pápához valök voltanak, Pápa is penig tudja tinagyságtok, hogy végház, annak is segítség és építés kellene.

Önegyságok megengedék, hogy bátor elfoglaljam, és ezután Pápához bíriam kiket hazajevén elfoglalám, és ispánokat hagyék benne, és az szécsenyi pusztá molnát megépítetém újolan.

Ugyanakkort Pozsonyban az én kegyelmes asszonyom akaratójából könyergék az önegysága végházai segítségéről és építettéséről, tudniillik Alsó-Szigetért, Gesztesért, Ozoráért, jelösbén Pápáért, hogy önegyságoknak az több végházak között ezekről is gondot viselnének, hogy terek miatt vesződelmet ne vallának, mert csak magonktul elegek ezökre nem lehetönk. Ezt hallván az urak megjegyék: az végházakat mondák hogy gondjök leszen reájök öfelsége után.

Ez időkezbe megösmerém, és jól eszembe vevém, hogy ez keves néppel nem vagyök elég ez nagy pusztá Pápa várásának óltalmára és megtartására ez hitvány palánk mellett, elhagyám az vár épületit, az várast kezdém először építeni, honnét az várat óltalmazák; az várast kisebbben szakasztám, palánkját fölállatám, fonatám és sároztatám gyorsasággal, azután az árokját is megásatám, csak ez kevés maroknyi néppel, minden kölső segítség nélkül, kin sokan csodálkoztanak, hogy ilyen hamar véghözvihetém, hogy az Pápa kernyül való nemesuraim az erdötől, vesszötől is igen tilongattanak, de én azzal semmit nem gondoltam, ugyan eljártam dolgomban. Székre is intettek az erdőjért²³, de azért az tervény megszabadított, azután végezte az ország, hogy végvárak épületitől soholt tilalmas ne legyen az erdő, Istennek segítségével az váras épületit végezönk mind árokjával, bástyáival egyetembe sok gonddal és fáradsággal, Istenönknek segítségével.

Azután az vár környül való hitvány palánkot is jó bástyákkal második esztendő fordulatjában Isten segítségével újolan megépítém jó módon, sok gondviselésömmel és szorgalmatosságommal.

Ez épületöket az fejedelem megértvén, úgy köldé lovagot és valami kevés gyalogot Pápa örzésére és óltalmára az mi könyörgésönkre, mert az váras népe teljességgel elunta vala az sok nappali építést az várason és az éjjeli vigyázást mindenkort az vártán, ki miatt az község igen elfogyatkozott vala.

Az urak ígéreti mellett, az én könyörgésem után Gesztes vára²⁴ segítségére tizenhat gyalogra való fizetést adata Felcz Lenárt generalis uram, egy falkáig azzal tápláltam az gyalogokat, mikor az fizetés megfogyatkozott, ki gyakorta lett, én fizettem nekik, éléssel is én tartottam, hogy pusztán ne

hagyják az várat, ki megtetszik az udvarbíró quittantiájából is, amit nekik adtam.

Azután hogy Márton deák kijött Ozorából, én tápláltam fizetésömmel, posztóval és ruházatjokra, ki megtetszik az tisztartó írásából is, nem akartam, hogy pusztán maradjon az vár. Az én asszonyom parancsolatja szerint Csorgó pörít²⁵ az én kegyelmes asszonyom énreám repulsióba hagyá Zrínyi uram ellen, ki az pöröknek vége felé vagyon, de az én industriámmal Isten segítségével annyira forgottam az jámbor procuratorral egyöttemben, hogy törvénnel semmit rajtonk nem vehetének, mind az én kegyelmes uram kijötteig megöltalmaztok várát és jószágát²⁶, de végre valamely gonosz ember tanácsából Terek János uram egy lóért megengedé az pört, az várat és jószágot ugyan hírem neköl; kinek jószágát mind ez ideiglen szabadon bírhatták volna, ha meg nem atták volna.

Az én kegyelmes asszonyom elmenése után csakhamar az hantei prépost jószágát mind mónástul elfoglalám, az Semliért azonképpen molmástul.

Morochidát és Kapit az apácaasszonyoktul Pápa várához foglalám. Ezök fölött az porvai remetéktől Pátkát, Újfalut és két helyen való molnokat igen kevesbe megárendálám, és az én kegyelmes uram házához foglalám, és sokáig bírtam, ki miatt elidegönödtek mindezők, adjon számot róla, ha én gonosz szolga lettem volna, jelösbén az remeték jószágát magamnak tarthattam volna; de én az pápai tisztartásomban csak egy molnát sem tudék szerzenem szükségemre, az én kegyelmes uraim után, de ám járjon.

Ezek után az Pápa várán is építettem, amihöz érközhetém az külső sok épülettől, az nagy palotát leszakadóan találtam, az várba hordókat raktak az eső ellen, bele hogy ne hasson az boltba alá az eső vize, az palotát mind nádával, szarufáival, kötéseivel egyetemben sok emberrel csoda mesterséggel fölcsaptatám, és folyül az palotán öreg gerendákhoz sok vasakkal csatoltatám erősen, és a mennyezeten alol egy iratos²⁷ faoszlopot csináltattam segítségöl, ki mastan is ott vagyon, az két kapu fölít is, az két kőfalnak felső részét lövőhelyökkel én építettem meg, az belső várban alatt lövőhelyöket én csináltattam, de jelösbén az külső építésre volt nagyobb gondom, azhonnét az belső várat kellett óltalmazni az szegény községgel; mert ha azt nem építettem volna, az községöt meg nem tarthattam volna az városban; anéköl is csak az Isten tudja, mely nehezen tartottam őket.

Nem sok idő múltván az én kegyelmes asszonyom parancsolatjából Komáromba kelleték mennem Felcz Lenárt generális uramhoz, az én kegyelmes asszonyom végházai székségeiért. Gesztesre esmég egy hó pénzt adata tizenhat gyalogra; szigeti vitézeknek, mert akort Bocskay Ferenc, Magyar Bálint is, egybek is, kik Pécsről kijöttek volt, Szigetbe voltak, azoknak megtartóztatásokra száz aranyforintnál többet nem adhata, hogy azzal az vitézőket megfoglaljam, és biztassam őket, hogy megmaradjanak, nem sokáig jó fizetésök leszen öfelségétől, csak várjanak egy kevés időt; kit én megjelentöttem Szigetben az vitézeknek, az száz aranyforintot is megköldtem nekik, kit jó névvel vettek, ez volt első kezdeti fizetésöknek Alsó-Szigetben az vitézőknek.

Pápa városának is őrzésére és óltalmára száz gyalogot ígére adadni, kiket nem sok idő múltván megadata önagysága könyergésemre, de Ozorára semmit nem ígére; az Pápa vára segítsége mellett kellett azt is táplálnom, hogy el vesszön az én kegyelmes uram gyermökítől.

Mikor az budai, pesti, esztergomi és fehérvári terek nagy haddal, az Kemenösälját mind elrablá, níhol égeté is, akkort az derék seregből szakadott volt egy falka terek Ugod felé az Bakonyra, úgymint ötszáz lovag terek. Izenék Horváth Markó²⁸ uramnak és Ádám deáknak, az Nádasdy uram száz lovagjának az Rábaközbe, hogy jöjjenek sietséggel, egy falka terek az Bakonyban búdosik, az derékhadból szakadott ki.

Azonképpen Gyórré is hírt adék Horvátinovit uramnak, ki az időben akkor kapitány vala Győrött, hogy az győri haddal alá jőne az Bakonyra; nem sokáig Horváth Markó uram érköze az Rábaközről, Ugod felé indulánk, levést is hallánk onnét, inkább kezdénk az felé menni. Tahát Telekesy Imre²⁹ uram az devecseriekkal előttök vagyon az terek után; izenénk neki, hogy ne sietne, várnojok meg az győri hadat, elérjök azért az tereköt, mert igen megfáradt, be nem mehet Fehérvárrá egyhuzamban, valahol de meg kell szállani, megverhetjök Isten segítségével, de irégy az magyar nemzet, ki-ki magának kívánja az tisztességöt; nem akara megvárni; tahát az terek letelepödött az

völgybe, nem messzi pusztá Porvához, eszökbe vevék, nem sokat kaphatánk bennök, de az szegény rabokat és az barmot, juhot megszabadítójok Isten segítségével; de az terek egybesereglék, reánk akar vala jőni, hogy kevesen valánk, de egy ároktul nem jöhetének reánk; hamar azonközbe érkezének az győriek az öreg dobbal és trombitákkal, ezt hallván az terek, elijede, úgy mene el Fejérvár felé. Hogy hazajövének Pápára az rábaközi vitézekkel, az én kegyelmes uraim házába behívám őket, miérthogy én fásasztottam vala őket ide alá, vendégleniem kellett, az én uraim tisztességökért, de azzal az én kegyelmes uraim háza meg nem fogatkozott.

Azután nem sok idő múlván, az gonosz, hitetlen terekök az budai pasával egyetembe tanácsot tartának Ozora vára megszállására; nagy haddal megszállották, és igen megtöreték; ezt én meghallván, sieték Györré az király képéhez, hogy az győri hadat készítettéje őnagysága, az több vitézeknek is esedözém, hogy Ozora segítségére jönének, mert az terek megszállotta, és erősen lőtetí, vítatja. Könyörgésömet meghallgatván, másodnap indulának, Horváth Markó uram az Rábaközről, az devecseriek is azonképpen, innét mi is, azmi kevesen voltonk, indulánk, de Ozorára nem merénk menni az sok terekre, hanem egyenösen Fejérvárra menénk, és az várasnak egyfelől hostagiát megvevéjök, és valami részét el is égetéjek, ebben hír lett Ozorára, mindjárást megszabadult vívása, Fejérvár felé sietének alóla, mi sem késénk sokáig oda, Isten segéttel békével hazajevénk, Ozora vára is megszabadulna; annyira mongyák, hogy megtörték volt, talán csak azon napon is megvették volna, ha el nem kellett volna futniok alóla, de jó Istenünk volt, ki megszabadította az szegény keresztyénöket az ozorai rabságból, kinek tisztesség és dicsőség adassék minderekké, amen. Eröltembe én is az főuraimat az én kegyelmes uraim házában megvendéglém jó tisztességgel és jó tartással, ki miatt elfeledék az vitézek minden fáradságokat. Nekem is nagy hálákat adának fejenként szorgalmatos gondviselésömért akkort, de immár ezután nem tudom, mi névvel veszi.

Immár generalisonk őfelsége után gróf Miklós uram gróf Ek uramnak az attyja³⁰, menék hozzá Bécsbe, az én kegyelmes uram végházai gondviselésiért, hogy őnagysága azoknak is lenne őfelsége után jó gondviselője, ez megtöretett Ozora várának is ha immár egyszer az vesződelemből megszabadult, ezután maradhatna békével az gonosz pogány terektől; minden jókkal ajánlá magát, de akkor semmit nem adhatta, irst kellett hazafáradnom.

Ez időközbe az én kegyelmes uram, Török János hazajöve Pápára³¹; azután nem sok idő múlván Pápa várának és jószágának gondviselését, az többinek is, megresignálám őnagyságának és könyergék, hogy vegye jó névvel ennyi sok szolgálatomat, megköszöné őnagysága; én hazaszállék Acsádra tizenkét lovas szolgálómmal, és ott közel másfél esztendeig laktam fizetetlen egyvégenben, de azért hová szükség voltam, elmentem, és nagy eremest szolgáltam az én kegyelmes uramnak; Léva alá is mentem követségbe gróf Miklós uramhoz, mikort Lévat vítatá³², egyéb szolgálatjától sem vontam meg magamat, ahol szükség voltam.

1550

Bécsbe is mentönk az én kegyelmes urammal, Terek János urammal az szent Ferdinándoshoz udvarlani és az udvar népével ösmerködni, hogy mikor őfelsége Prágába indul, legyenek jó szeretettel az én kegyelmes uramhoz az udvarnál, merthogy őfelsége szolgálatjára adta magát. Akkor őnagysága semmit nem kére őfelségétől, alámenénk Csorgóra, ott sok jó vadakat verénk, s éntülem az nagy hideg időben Bécsbe a szent Ferdinándos királynak vagy két öreg szarvast és vagy két öreg erdeit kölde, kiket őfelsége igen jó névvel veve, meg is nézte; az többi uraknak is, jelösbén Batthyányi Ferenc uramnak, ki akkort Bécsben vala, jó névvel vevé mindenik, azkiknek adhattam; az én uramnak szolgálatokat ajánlották, kérem őnagyságokat, hogy jó törekedők legyenek őfölségénél az én kegyelmes uram dolgaiban. Másodnapon könyergék őfelségének mind szóval s mind supplicatio által, hogy az úthoz való készültre segítenéje őfelsége, mert az én uram szegín legín, nincsen mivel készülni; másodnapon őfelsége készpénzt háromszáz forintot, atlacot, kamukát és fekete bársonnt adata őfelsége; ezek fölött az én uramnak minden jószága adóját az őfelsége adójából megnyerém könyörgésömmel, ki akkort jó sommát tehet, mert akkort minden kaput öt-öt

forinton róttanak őfelségének; ki jó segítség lén az én uramnak ilyen szökségébe, maga nekem az adóról semmi tanulságom nem volt az én uramtól, ezt csak az én industriámnak köszönheti őnagysága, de azért nekem igön keveset használa, csak veszik vala jó néven tülem. Jóllehet az én kegyelmes uram akkort praefecturát és tíz lóra való fizetést ígért volt jószágából, de az ireg szolgák elvesztötték volt tülem Pápán, míg Bécsből alájöttem az én kegyelmes uramhoz az jó válasszal; azután is sokáig nem volt fizetésem sehonnét, Acsádon házamnál koplaltam; mikort Isten az én uramat meghozá az őfelsége udvarából, akkort sem adhata semmit, mert nem volt, én sem bánthatám őnagyságát érette; de mindazáltal, hogy bemene Erdélybe mátkáját megkéretni³³ Kendy Ferentől, parancsolá, hogy én is vele lennék egy kocsival, én nem néztem fizetetlen voltomat, elkészülék, és elmenék őnagyságával, és amihöz elég voltam, nagy eremest szolgáltam őnagyságának. Mikort Kendy Ferenc uram házához jutánk Szentivánra, nemigen jó szemmel láttanak bennök, hogy semmi ajándékot nem vivénk neki, sem mátkájának; de azért énvelem kéreté meg mátkáját az atyjátúl; eleget mentém magamat, hogy erre főembert keressen nagyságod, mert én szolgád lévén nem vagyok elég erre; de ugyan nem akara egyebet benne, parancsolatja ellen nem vétheték őnagyságnak; nagy sok töreködésekre megigéré, napot is hagyta megadásának. Hazamenénk Hunyadban, ott engemet hagyta méltatlan voltomra gondviselőnek az menyegzőre; Isten segítségével véghez is vitték jó módon, házat megépítém, minden élését megszereztetém, konyháját, és leveles színét úgy megcsináltattam, hogy Erdélyben nem volt szebb leveles szén annál, azt mondták. Két holnap héján esztendeig jártam oda be az én kegyelmes uram parancsolatjából. Ugyan Hunyadba létembe Borsoló Ferenc hoza levelet az én kegyelmes uramnak fogságából, kibe parancsola őnagysága, hogy közel lennék gyermekihöz. Ugyanottan Hunyadban az én kegyelmes uraim atyjok akaratából az debreceni tisztnek gondviselésére választának ugyan akaratom ellen; de miért hogy az öreg úrnak is akaratja volt hozzá, én soha az szolgálatban nem válogattam valahol, parancsolták őnagyságok ott szolgáltam az én mivoltom szerint, jóllehet hogy házamtól messzi voltam, nehéznek tetszett nekem, de az én kegyelmes uram parancsolatja följobb az én káromnál, mert én házamnál azért több kárt vallok a debreceni tiszttartásomnak hasznánál. Mindazonáltal az én kegyelmes uraim parancsolatira, ha kárommal leszen is, immár esztendeig megmaradok, és azmire elég leszök, híven és jámborul akarok szolgálni őnagyságnak, de akarok szolgálni őnagyságoknak, de akarnám, ha élnének az urak, kiknek ezelőtt én szolgáltam, megemléköznének róla, de ez mastani kegyelmes uraim nem tuggyák, nem is emléköznek meg róla, azért nem tudnak meg is becsülni érette őnagyságok.

1551

Mikor az debreceni tisztet én elfoglalam, az szomszédságból mindenfelől háborgaták az én kegyelmes uram jobbágyit; gyakorta fogdosták is szegényeket, néhol határit is bontották el, de Isten segítségével azokat én jó módon mind eligazítám, az jobbágyokat nem háborgatták, én idétem oly gondot viseltem nyavalásokra; inventariomot nem sokat adhatának, kiből asszonyomat és uramékat őnagyságokat tarthattam volna Debrecembe, de Isten kegyelméből, az én industriómból lassan-lassan oly gondot viseltem, hogy meg nem fogyatkoztak őnagyságok, maga az bor akkortbeli időben igen drága vala. Majorokat kezdék építeni Keselszögben és Macs³⁴ felé, ahonnét az én kegyelmes uraim határát kezdték volt háborgatni. Egynehány ekéket szörzék az majorokba, választig szántattam az én kegyelmes uraim használatjokra. De nem sok idő múlván megháborodék az oda való föld, királyné asszony Petrovit Péterrel hadat támasztának kincstartó barátira; az sem hagyá magát megalázni mint barát, azok ellen nagyobb hadat indéta, kivel az én uram, Terek János uram is jelön volt szolgálatjában. Kincstartó mellé az jószágról, tisztetről, az végezés szerint, lovagot kellett adnom; királyné asszonyom és Petrovit uram mellé lovagot kellett adnom. Azonközben Uloman bék Lippát, Solymost, Pálöllését³⁵ elfoglala. Érközék Kastaldo³⁶ király őfelsége képebe generális nagy hadával, Báthory András uram úgy, mint ország főhadnagya, Nádasdy Tamás uram király őfelsége hadnagya és főtanácsa többekkel egyetemben jevének nagy haddal, azok mellé is lovagot kellett adnom; ezek fölött Báthory uram parancsolatjából az postahelyökre is egy ideig nekem kellett szolgákat adnom, hogy inkább mególtalmazhassam az én

kegyelmes uraim jószágokat; ehhez képöst sok szolgát kellett tartanom óltalmonkra, azikre nem kevés költségem volt, de az szükség kényszerített reája.

Asszonyomat mindennapi háborúban Debrecenbe tartottam nagy nehezen, azonképpen az debrecenieket is sok fenyegetéssel, néha kéréssel is megtartottam az én uraim hasznokra és az fejedelem hada hasznáért, mert azok tartották az őfelsége táborát jobb részére eleséggel.

Ez időközben kincstartó barát tanácsából és akaratjából Kastaldo generalis az több urakkal és az fejedelem hadával Erdélyre menének, és elfoglalák az mi fejedelmönknek; nem sok idő múlván királyné asszonyt fiával Erdélyből kibúcsúztatták, azután kincstartó barát segítségével Lippát megszállák, és igen megtöreték mindenfelől, de azért jó falkáig megtartá, azután csodaképpen megadá; Uloman béköt kincstartó minden népével elbocsáttatá, kiért lén neki halála Alvincen nagy hertelenséggel Sforza által, kin szolgálai az barátnak megháborodának, de semmit vele nem használhatának. Mindazonáltal fő szolgálai és praefectusa Pázmán uram, Váradon egybegyültek volt, értem, mondám az én uramnak, Terek Jánosnak, noha barát volt, meg nem tagadhatod, ő szolgálja voltál mindezideig, tartozik is szolgálatoddal; nem ártanak, ha egy jámbor szolgádat közikbe köldenéd képutalásképpen, magadat megjelentened nekik, talán valamit vehetnénk rajtok szolgálatodért; javolá önagysága tanácsomat, de menté magát, hogy oda való embere nincsen, hanem ha elmennék, igön köszönje, mondám, hogy kész vagyok elmenni, de az itt való inventariomot holnap kézbe kell adnom, de arra én embert hagyok.

1552

Elmenék Váradá³⁷ az uraim közibe az én uram credencialevelével, az uraim nagy tisztességgel fogadának önagyságáért, de szólván az én jó bízott uraimmal, barátaimmal, kik az én uramhoz is jóakarattal voltak, az önagysága kevétségét másképpen kellett formálnom használatjára; az több dolog között megjelentém végre az én uram kívánságát is nekik, hogy szegíny kincstartó uram szolgálatjában mivel tartozott volna megelégtetnéjek valahonnét; praefectus uram az több uraimmal jó reménységöt adának, megkeresék az restanciákat, azután sok jó dézsmaasztagokat adának széllel az falukon, Debrecenbe is; ugyanottan két teli kápolna árpát³⁸ is adának, kiket kincstartó barát szükségére takartatott volt oda sok helönnen, sok dézma bárányokat is; ezek fölett egynehány faluk király ravásából való adókat. Debrecenből is registom szerint adának, az én uram szolgálatjába deputálának ki ugyan egynehány ezör forintot, mert az hadakért akkor nagy drágaság lett vala ország szerint. Ennyi sok hasznot szerzettem vala akkort egy utamban Váradá való menésömmel az én kegyelmes uraimnak az én okosságomból, ki önagyságok, sem szolgáljuk meg nem tuttak volna gondolni, ha én nem kényszerítettem volna reá nagyságokat, de csak meg sem tudák köszönni jó módon. Az egyik kápolnából két köből árpát adának lovaimnak, mert akkor immár az tiszt kívöl voltam, pénzömön éltem nagy sok költségömmel, szolgálaimmal és lovaimmal, kiket közel két holnapig tartattak velem az én kegyelmes uraim, ami hasznom lett vala is, tisztartásomba elkele; várván Debrecenbe az számvevöket, de nem tudának eljöni, ezféle vártatást és költségöt csak az én asszonyomnak köszönhettem, mert önagysága haragos volt reám, az én igazmondásomért és jó szolgálatomért. De nem kell vala Terek János uramnak ezt rajtam cselekkötetni, csak ez mastani szolgálatomért is; Váradá fáradván, mennyi sok hasznot hozék önagyságának, ki többet tett egynehány ezör forintnál, kiből egynehány esztendőig élhettek volna Debrecenben, ha jól költöttek volna; de én semmit nem érdemlék önagyságától többet két köből árpánál. Egy szolgálja vala Terek János uramnak, Mihály deák, secretariosa vala, szemtől szembe mondotta urának, hogy ha valamely szolgám magátul nekem ennyi sok hasznot szerezne, felét mindennek neki merném adni.

Ez időközbe Pozsonyban gyűlés volt³⁹, látták az én kegyelmes uraim, hogy ott sem lehetnek szolgálatom neköl, megírák Debrecenbe, hogy fölmenjek hozzájok, de nem akar vala asszonyom elbocsátani, de én azért ugyan fölmenék Pozsonyba önagyságokhoz sok költségömmel. Maga én debrecenbeli tisztartásomban sok hasznot, sok jó vetést, majorságot, barmot, juhot sokat, ménest azonképpen, de íme, mivel hálálák meg nekem az én kegyelmes uraim. Pozsonyban létembe az

gyűléskort, amihöz elég lehettem (nem néztem kárvallásomat, sem költségömet, sem rajtam lett bosszúságimat), azért ugyan jámborul és hívséggel szolgáltam az én kegyelmes uraimnak. Akortbeli gyűlés alatt szerzek az én uramnak, Török Ferencnek Ország Borbálya asszonyomat Losonczy István⁴⁰ uram akarójából, akkort választák öngyságát is az temesvári ispánságra, ki vesződelmes lén öngyságának, mert halálával szolgálta tisztartásában.

Ugyanazon gyűlésben gróf Mikola uram⁴¹ öfelsége generalisa vendéglé az várban az urakat, azok között az én kegyelmes uraimat is; ebéd után udvarhoz menénk öngyságokhoz, engemet megláta gróf uram, odaszólíta öngysága, és egy kupa bort köszöne reám az én uraim egészségökért, hogy jámborul szolgáltam nekik itthon nem léteben, gyakorta bántottam meg az én uraim szükségökért, jószágok, házok oltalmazásokért, azért ez jámbor szolgálatjáról el ne felejtözzetek, Terek uraim, mert az Isten is megverne titeket érette, ha elfelejtöznék róla. Ezöket mind fönn állva tolmácsoltatá meg asztalánál az urak előtt; így becsüle meg engemet az jó úr, és így commendálá az én kegyelmes uraimnak hívséggel való szolgálatimat, azért tinagyságtok se felejtözzék el róla.

1553–1554

És minden országgyűlésiben jelön voltam öngyságok képében, mikort ott nem voltak is, és öngyságok dolgaikban, azmihöz elég voltam, nagy hívséggel és szeretettel szolgáltam öngyságoknak használatjokra, níha elég pirongást is kellett fölvennem öngyságok nevek alatt, de mind el kellett szenvednem érettek.

Ugyanakkort Terek János uramnak is öngyságának száz lóra való fizetést adata az szent Ferdinandus királ, míg több lehet; hazajevénk Pápára, látván szorgalmatos szolgálatomat az debreceni cirtalt [?] regestomokat is énellem meghánták, esmerték, hogy ott is jámborul és híven szolgáltam, sok hasznot is attam öngyságoknak belöle. Prágába is az én uramnak segítségöl Debrecenből Ft száz köldtem. Itt kit is Pápán létemben a veszedelmes időkben jámborul szolgáltam, sok károkat is vallottam öngyságok után könyörgésem neköl, csak az öngyságok kegyelmességekböl minden számadásomat megengedék öngyságok, menedéklevelet is adának róla, mert én mindenik tisztartásomban jámborul szolgáltam; mind Terek Bálint uramnak és azután gyermekinek jámborul szolgáltam minden időkben, kit tud az Isten, és azután sok jámborok tudnak.

1555

Továbbá Velichan, az fejevári bék sok lovaggal gyaloggal készölgetni kezdett volna Pápa várasára; az én kegyelmes uram, Terek Ferenc uram megírá nekem Acsádra⁴², én mindjárást elhagyám minden dolgaimat, besieték Pápára; másodnap éjjel éjfélkort felé, gyalogjával, lovagjával nagy haddal, lajtorjakkal reánk érközék Pápa várasára, szinte az lancknetek vártájokra találkoztak az Szent László kapuja mellett, vágni kezdik az palánkot nagy sietséggel és evöltéssel az terekek; az német lancknetek elijednek, elhagyván vártájokat, elfutnak, talán azt vélték, hogy ugyan elárulták volna öket. Ezt én meghallám, ottan lovamra ölék, és kiket az piacon találék szédölögvén, mentemben az borsosgyőri kapura hajtám öket, meghagyám mindeneknek fejöket vesztében vártájokat senki el ne hagyja, helytálljanak tisztességök vesztése alatt, semmit ne félnének, ha Uloman bék, ki sokkal nagyobb haddal vala tíz ennyinél, mint ez hitvány Velichan bék, semmit sem tehete, ez is szégyenére majd megfutamik; én is íme, odasietek, minden ember vitézködjék, ha terténettel reátok érkeznéjek, eleget biztatám öket, mondák, hogy igen akarják, hogy közikbe jöttem, immár nagyobb szívek vagyon, azt mondák; én az vágásra, eveltésre sieték, de azért mentemben az vártákon és az bástyákon igen biztaték mindeneket, fenétségöt is attam nekik, hogy tisztességek vesztése alatt minden helytálljon, semmit ne féljenek. Az vágásra érközém, tehát sok likat nyitottak az palánkon, szabadon vágja az terek, hogy az németek elfutottak róla; egy darabantot találék puskájával, Borsosgyőri Péternek hitták, kentese gallérán fogám, az vágásra vivém, és az terekre löteték vele; általlevék az kezét, de engemet nem találának, kiért hálát adok az én Istenemnek; el kellett jönnem az levés ellen, látám az lanckneteket az Szent László utcáján egy seregben állván, közikbe sieték, kérék öket, hogy vártájokra jönének, levethetjék az törökeket, mert

immár egy zászlót is emeltek vala föl a palánkra, kit nem sok ember látott. Azonközbe juta az én kegyelmes uram, Terek Ferenc, mellém törte magát önagysága is, kezde szólni a németeknek, biztatójok is őket mindketten, úgy jönnek velönk az vágásra, kezdék az kopjakkal lehánni az terekeket mind az palánkról s mind az tötésről, akkort láttam az lancknet kopjának használatos voltát; úgy tágiták el az németek az ő vártájokról; onnét az másik bástyára és az mellette való palánkra oszla az terek, az puskások onnét is elverék, látták, hogy semmit nem árthatnak, azután nem merének késni, nagy károkkal szégyenekre elpirongának, sok lajtorjátát és holttestöket az váras árokjában hagyának, kiket el nem vihetének velök. Ottlétemben én is szolgálék az szegín várasnak biztatásiommal és jó tanácsommal valami keveset; a lanckneteket is én vittem vártájokra és az levágott palánk helyére az én kegyelmes urammal; én vettetém alá az zászlót is az palánk högyéröl; amihöz elég voltam, nem kímélttem magamat, eremest szolgáltam az én kegyelmes uraimnak.

Hogy az terek gyakran kezde Fejérvárból kicsatázni Pápa vidékére, az én kegyelmes uram, Terek Ferenc asszonyomat feleségét önagyságát nem meré Pápán szerencsáltatni; házamhoz köldé önagyságát. Acsádra minden házanépével egyetemben; minden ember segítsége neköl az enyimből ott tartottam házamnál, Acsádon közel két holnapiglan; hogy penig borom elfogyott házamnál, pénzömön hordattam hordós borokat Alsó-Lindváról, níha egyéb élést is kellett pénzemen vennöm, azmi nem volt az én házamnál, azonképpen halat is pénzön kellett vennem az én kegyelmes asszonyom szökségére böjtnapokon, mert a keveskúti tóban nem nőtt vala akort meg az hal; az Batthyányi uram tavából kellett lajtal halakat hordatnom drága pénzömön, meg mertem venni az öreg harcsát Ft egy, níha többön is. Az Förtöröl is kellett hozatnom níha az én kegyelmes asszonyom szökségére, nem akartam, hogy az én házamnál egy pénzt is költsen önagysága semmire; ugyan kedve szerint akartam tartani önagyságát. Mind az két uraim önagyságok gyakorta jöttek látni asszonyomat, azokat is jól tartottam; níha az öregbik uramat keszkenőkkel meg is ajándékozták leányim. Amit penig az én kegyelmes uraimra és asszonyomra önagyságra és házok népére, szolgálákra költöttem, semmit abban nem kívánok hátra [azaz vissza], csak vegyék jó névvel önagyságok; de nem vártam volna nagyságoktól, hogy jó gazdaságom és költségem után köveskúti jószágomat elfoglalják, házaival, kertjeivel és halastóival egyetemben, mert azokat az én sok munkámmal, fáradságommal és költségemmel építettem vala meg, erdőből irtván, kiért én nagy sok esztendeig szolgáltam vala vérem hullásával és nagy sok kárvallásimmal, de ám járjon, éljenek önagyságok belöle, én penig nyomorogjak önagyságok után, betegös és vén, megfogyatkozott koromban. Noha elvevék jószágomat, de azért meg kellett maradnom az uraimmal sok vesződésöm után nagy káromra.

Hogy az mi fejedelmönk Terek János uramnak helyt nem akara adni öfelsége, hova vihetnéje feleségét, gyermekit, be kellett menni Erdélybe, Hunyadba, ugyanakkort egy országgyűlése lén Pozsonyban⁴³, holott az én uram, Terek Ferenc uram is jelön volt, óltalmazni akarta magát panaszoktól az országgyűlésébe, és az fejedelem előtt; egyébhai gyűlésekben mindenkort csak én voltam, de mivel hogy ez gyűlés alatt lén foglalása jószágomnak, akarok vala az országnak és az fejedelemnek panaszolni érette, de meggondolám magamat, az urak lecsendesétének. Ugyanazon gyűlésben Báthory András uram tisztit Perényi Gabriel uramnak adák.

1556

Azután második esztendő fordulatjában esmég országgyűlését hirdete öfelsége, az én uram önagysága Erdélybe készüle bátyjához, engemet választá képében az gyűlésbe. Azmihöz elég voltam mindön gyülelésnek neköl nagy szeretettel szolgáltam mind az két uramnak az gyűlésben, kit ide alá meg is jelentök írásomban.

De ez időközben megháborodék Erdély országa, uramat önagysága Terek Ferencet Balassy Menyhárt⁴⁴ Kolozsváratt megtartóztatta volt, nem bocsáttá be bátyjához Hunyadba. Csakhamar híre jeve, hogy királyné asszony fiával bement Erdélybe, Dobó Istvánt kibúcsúztatták az erdélyi vajdaságból; de én azért az én uraim dolgát ugyan nem tágitottam sem az ország, sem az fejedelem

előtt, maga igen féltettek az urak, hogy uram, Terek János királyné asszonyhoz hajlott volna, és kisebbik uram, Terek Ferenc uram fogságban volna Kolozsváratt, hogy könyöröghet ő képökben; megfogattat az fejedelem, azzal ijesztettek volna, de én azért annál inkább könyörgöttem, nem féltem semmit, mert őfelsége biztatott, csak várjak, kegyelmes választ ad; elvégre sok könyörgésem után, az Pápa várasa épületére az országtól és az fejedelemtől Ferdinánd királytul három egész vármegyét nyerek⁴⁵ uram őnagysága itthon nem létében: tudniillik Vasvár, Sopron és Veszprém vármegyéket, ezfelett Pápa várasának örököl való szabadságot nyertem az őfelsége adójából (ki nem kicsinyes nyereség egy szegin szolgátul), kibe mastan is megtartják az őfelsége kamorási és ravói ez szegény várast. Ugyanottan az pozsonyi gyűlésben százhusz jobbágyot kérék az én uramnak expectantium gratiára, kinek levelét ki is vettem őfelségétől jó váltságon. Három címörlevelet is, egyiket Benedek Deáknak, másikat Tassolos Lászlónak és harmadikat Kardos Józsnak. Ezöket Pozsomban szerzettem mind az gyűlésben; azután az több könyörgésemről Bécsbe halaszta, hagyá őfelsége, hogy utána fölmenjek, kegyelmes válaszom leszen; egyebet nem merék benne tenni, fölmenék őfelségéhez, maga immár harmadik hónapom vala könyörgésemnek, de félben nem merém hadni, az én uramtul, Terek Ferentől újobban könyörgék Bécsben őfelségének, nem sok idő múlván választ ada őfelsége, mert akkor valami terek hír is érkezött vala; husz mázsa port, tizenkét mázsa ónat, egy tarackot, száz gyalogra való pénzt adata őfelsége, hagyá, hogy jól őrizönk. Ezök fölött a Pápa várasa épületire ötszáz taricskát; ötszáz ásót, ötszáz kapát, ötszáz csákányt, ötszáz földhányó lapátot adata Bécsből őfelsége; hagyá, hogy ne késsem, alá siessek Pápára, és az ellenség ellen jól vigyázönk, kegyelmes uram leszen; tanulságot is ada őfelsége, mihöz tartsuk magonkat, ha reánk jevend az ellenség, úgy bocsáta alá minden kegyelmességével; az szerszámot penig hajóra rakattam, egy szolgám, Borsati János Győrig hozatá és onnat Pápára; ez egy utamban az én kegyelmes uram hon nem létében ennyi sok hasznot hoztam őnagyságának, ki talán folyülmúlja az éntülem elfoglalt jószágot az én uram által minden ok neköl.

1566

Az fejedelem esmég egy gyűlést hirdete Pozsomba⁴⁶, kire mindenfelől reájövének az urak és az választott nemösek; Perényi Gábiel uram is jelön vagyon az több urakkal, de meghala az jó úrfiú azon gyűlésben. Én azért nem felejtököttem el az én kegyelmes uram dolgairól az ország között; szóltam és az uraknak könyergöttem, hogy őfelségénél, hogy Debrecent teljességgel megszabadítanáják; alattomba titkon (ahol illött) magamtul töreködtem, hogy az ország főhadnagyságát az én uramnak adnáják. Ez okáért az én uram képében igen óltalmaztam őnagyságát panasztul az ország között; töreködtem az keveteknél is titkon az ország között voxot adjanak, hogy az én kegyelmes uramat választanáják az ország hadnagyságára; azonképpen az uraknál is ilyen módon töreködtem azkikhöz bíztam, mindenött. Jó válaszom volt, végére menék, hogy ha följön az én uram, hogy evéje leszen az ország hadnagysága. Kérék Gregoriánszky uramat⁴⁷, az győri pispököt, hogy könyörgene őfelségének, hogy az Perényi Gábiel teste látni szabadságot engedne az én uramnak, kit őfelsége meg is engede; úgy jeve föl az én uram nagy sietséggel. Testét Perényi uramnak kikésérék Pozsomból. Azután csakhamar Oláh érsek uram locumtenens egybegyöjté az főurakat az ő házához az fejedelem parancsolatjából; tahát az én uram nem akar odamenni, hanem inkább Balassy Menyhért⁴⁸ szállására megyön; ugyan haraggal szólék őnagyságának, ha érsekhöz nem akar menni, ezentöl megmondom neki. Úgy mene az gyűlésbe az urakhoz, én is utána voltam, meggondolák vénségemet, nem köldének ki onnet engemet is, de Balassy Jánost és Balassy Andrást és Krusyt Jánost, érsek barátjait uram kiköldé, hogy azok nem lehetnek az urak között, az fejedelem akaratja. Az én uram elijede, én is vele egyetemben, hogy az én szóm által jeve az gyölekezötbe; szolítá uram Istvánffy Miklós⁴⁹ uramot, ki akkor érsek uram secretariususa vala, megizente tüle urának: ha ki kell menni neki is, ottan elmegyön, ne pronunciólja, ezt megérté érsek uram, fölkele, nagy fölszóval mondá: Terek Ferenc uram öll veszteg helyödön, jámbor vagy te, nincsen semmi panasz tereád sem az fejedelem előtt, sem az urak, sem az ország között.

Azután renddel kérdé érsek uram az urakat, kinek mi bántása vagyon, meg akarja érteni őfelsége.

Az urak közöl mindnyájan megmondák; az én uramra keröle az kérdés, de őnagysága semmit nem

szóla; én nem törhetém, megmondám hogy Pápanak is elég szüksége volna, de kiváltképpen az nehéz az én uramnak, hogy más ember bírja jobban Debrecen az én uramnál, kiről minden országgyűlésében könyörgöttem tinagyságtoknak az én uram itt nem léteben is, de senki semmit nem szóla róla, érsek uram be sem íratá az több panaszok közibe. Azután hogy végeződék az gyűlés, Istvánffy uramhoz menék, megkérdeztem tőle, miért nem ír be az én uram kenyergetését? Azt mondá, miért ő maga nem szóla, jelen lévén; azért menj el urad után, jőjön hátra, csak szóljon urammal, beíratja, én felsieték utána, és elérém, nagy sok kérésemre hátrajeve érsek uramhoz, és kéré, hogy beírassa az ő dolgait is, azmint Imre diák, az én szolgám megbeszélé, azonnal meghagyá őnagysága Istvánffy Miklósnak hogy beírja, mint Imre deák uram képében könyörge; azután úgy lén birodalmába Debrecen városának Isten kegyelméből, mastan is az én kegyelmes uram bírja.

Azután egynehány gyűlésben az én kegyelmes uram után mind ország előtt s mind az fejedelem előtt, Recsky György feleségével⁵⁰ és Tegzös Antalné leányaival térden állva kenyergettenek jelösen az fejedelemnek, hogy Tegzes Antal haláláért az debrecenieket (akkort megkerítették) úgy mint gyilkosokat megböntsék. Én esmég az én uram képében könyergettem, hogy ország törvényéből az én uramat se vegyék ki, Fewstin [?] avagy Diósgyőrben az én uram jobbágyi felől kész tervént szolgáltatni, azok ismég újobban esedöztek az fejedelem előtt, hogy Báthory uramot hadnája bírónak ez dologban; én ismég ellenök könyergettem, hogy az én uramat ne vegyék ki törvényéből, őnagysága kész tervényt szolgáltatni jobbágyi felől; az én sok könyergésem után, arra engede őfelsége, kit be is írtanak az articulokban. Úgy ment véghöz sok kenyergésem után; de mivel hogy mentöttem én az debrecenieket, hogy Tegzes Antal halálában börtelenek, sok pirongatást kellett szenvednem miatta, de az én uramért mind el kellett szenvednem.

1567–1569

Ez időközbe az én kegyelmes uram, Terek Ferenc Perényi Gábriel halála után nem akará tartani leányát, Zsuzsanna asszonyt⁵¹ Perényi Gabrielné asszonyomnál tartani, engömet kölde érette Terebösbe, hogy hazahoznám az én uramhoz. Az őnagysága parancsolatja szerint úthoz készülék és elindulék, de hogy Rosemberghöz⁵² közelgeték vala, egy magas hegyről az gonosz kocsis úgy dőjte alá, hogy csak azontúl meg nem halék. No nem mondám, hogy az Isten segéljen, hanem irgalmazzon az én bűnös lelkemnek. Holtszámmal vetek föl az köszikláról, ha egy teviskbokor meg nem tartott volna, az vizébe hengergettem volna, kocsim kettőt avagy hármát is fordult alá, mind eltörék; szekeres lovaim azonképpen idestova hengörgettek, hanyottak az rú, jeges kösziklán, inkább mint elbénulának. Ezközbe, hogy ott vesződök, két jégpatkós cseri barátok találkoznak reánk, azt vélik vala, hogy megholtam, megszólítanak, kérnek vala, hogy meggyónám; én pedig azon kérésem őket, hogy fölemeljenek, és vigyenek föl az útra, mert akinek jégpatkója nem volt lábán, az jeges rú kösziklán nem tartózkodhatott, és nem segíthetett. Ott nagy nehezen fölvonának az útra, egy kevésse megnyugovám mint kösziklára esött ember, míg lovaimat portékámat felhordták, és kocsimat egyberaggatták, addig más kocsit hozának: abban ágyat vetének, nagy lassan úgy vivék be Rosemberkre. Ott harmadnapig gyógyíttatám, köpölyöztetem magamat, kocsimat felépíttetém, lovaimat esmég úthoz készítem, nem merék többet késni uramtól. Az kocsi ágyat vetettek nagy nehezen, sok vesződéssel úgy mentem Terebösbe Perényiné asszonyomhoz, ott is egynehány napig kellett magamat kenetnem, gyógyíttatnom. Azután az én uram kevétségét Perényiné asszonyomnak megmondottam, és azután az én uramnak jelös dolgaiért Báthory Miklós uramhoz azon betegségemben Ecsed várába kelleték fáradnom, mert az én uram parancsolatját nem mertem siketségre venni. Ott az jó úrfiú nagy kegyelmességgel, tisztességgel fogada, mester barbél is hozzám hivatá őnagysága, és ott egynehány napiglan gyógyíttata kenete, kiért az Úristen adjon minden jót őnagyságának. Azután az én kegyelmes uram kevétségét megbeszélém nagy titkon őnagyságának voltaképpen nagy biztomban, sokat gondolkodott róla őnagysága, azután minden dolgról kegyelmes választ ada őnagysága és Debrecenbe késértete; parancsolá az debrecenieknek, hogy íres kézzel fel ne bocsássanak uramhoz, és amit mondok, meghiggyék. Engemet az jó úr nagy tisztességgel bocsátta; ugyanazon betegségemben elindulék az én kegyelmes uram parancsolatjából, Istennek segítségével bemenék Debrecenbe, és ott az bíró jókedvvel fogada az polgárok esköttekkel

egyetemben; azután az én kegyelmes uram parancsolatját az credentialeveleket beadván, megjelentém neki, hogy az én uramnak ilyen nagy szükségében kétezer forintot köldjenek éntülem, megtibolodának rajta, és haladékot tének benne, én is addig, mint nyomorúságokat megértém, amit eligazíthattam benne, szorgalmatos gondom volt reá. Másodszor esmég szólék az bírónak, és addig erőltetem őket, hogy ezer forintot adának, az másik ezeret is fogadák, hogy hamar való nap megköldik maguk emberétől, kin meglegedém, elindulék, és Terebesre menék hátra Perényi Gábielné asszonyomhoz, hogy elvigyem kisasszonyomat; ott hozzákészítém, és azon betegséggel elindulék, és nagy nehezen sok vesződésömmel, vigyázásommal, nagy hideg időben hazahozám Pápára kisasszonyomat nagy tisztességgel: minden éjjel ajtója előtt kellött hálnom, néha ahol hitvány szállásonk esött, az hó is elburított ágyamban, mégsem mentem házba virradtaig. Noha olyan beteges, fájdalmas voltam, az nagy, szertelen esés miatt, kinek fájdalma az én derekamból és egyéb tagjaimból soha ki nem mehet, el nem felödhetem, mert azok az én nagy dőlésemnek helyét látták, azt mondgyák, hogy sohasem láttak, sem hallottak nagyobb esést annál, kit hiszem, hogy Oláh érsek föl nem vett volna talán fél országért; de nekem semmiért el kellött szenvednöm, de ha élhet vala az én kegyelmes uram, tudom, hogy el nem feledközött volna róla.

1583

Végezetre az utolsó gyűlésben elég gondom volt Pozsomban, hogy Kardos Kalára cegérét levágták volt a debreceniek⁵³, kiért Kardosné egynehányszor esett térdze az fejedelem előtt, hogy megböntesse az debrecenieket; de addig töreködtem és könyergettem én is az fejedelemnek, hogy az debreceniek kedve szerint való szót ada; az jó asszonyoknak sok gyűlölségét vettem reám való panaszért, de azzal én semmit nem gondoltam, mert többel tartoztam én az én kegyelmes uramnak, hogynem Kardosnénak.

Ez sok szolgálat kivöl is egyéb helyökön is eleget szolgáltam az én kegyelmes uraimnak, sok hasznot is szerzettem önagyóságoknak szorgalmatos gondviselésömmel, de nem mindenekröl emléközhetem. Azokat csak az Isten tudnája előszámlálni; de mindazáltal eléggé megtetszett az több írásomból az én hívséges hasznos és jámborul való sok szolgálatom. Minémű helyeket halál szerencsáján, vérem hullásával, vesződelmemmel és sok kárvallással az jó Terek Bálint kegyelmes uramtól fogva ez ideiglen Terek István uramig, ki nekem egyik kegyelmes uram. Az esztendőszámokat pedig mind egybeszámlálván, teszen hatvanöt esztendőt. Ítélje az Úristen és tinagyságtok, ez kevés jószágot gyermekimmel egyetemben ennyi sok szolgálatomért, ha megérdemlem-e? vagy nem; azért mindezekből kegyelmes választ várok nagyságodtúl.

Az hatalmas, mindenható szent Isten az ő szerelmes szent Fiának érdemeiért éltesse nagyságotat jó egészségben sok ideiglen, az én kegyelmes asszonyommal és kisasszonyommal önagyóságokkal egyetemben. Ámen. En betegös szolgálatomat ajánlom tinagyságtoknak; először ez írás kezdetött Szécsényben, de végeztetett el Pápán, Szent András estin, azaz Szent András havának 29. napján, ennyi esztendőben: 1585.

Nagyságtok szolgája, betegös, megfogyatkozott

Imre deák Martonfalvay

1) Martonfalvay Imre (1510-1591 körül) saját magát deáknak nevezte, kifejezve ezzel, hogy ő is ahhoz az írástudó világi értelmiségi réteghez számítja magát, amely a 16. századi magyar irodalomnak sajátos eszmei és stilisztikai áramlatát alkotta. Noha a deákszerzők a legkülönbébb társadalmi rétegekből származtak, s a legkülönbébb hivatalokat viselték, mégis közös volt bennük a reformáció iránti vonzalom, a humanista műveltség bizonyos elemeinek ismerete, a világias szemléletmód, a gyakorlati élet, a politika iránti érdeklődés. Martonfalvay Imre deák Török Bálint bizalmas híve, sáfára, követe, a család három nemzedékének hűséges kiszolgálója, érdekeinek védelmezője volt, aki azonban hatvanöt évi szolgálata után nem kapja meg a várt jutalmat, a korábban neki ígért acsádi és köveskúti birtokot. A személyes sérelem fogat vele tollat, s íratja meg a század legnagyobb szabású kérvényét, amelyben egész életére visszatekintve sorolja fel munkálkodásának legfontosabb területeit és eseményeit. Így válik magasabb képzettség és írói szándék híján levő deák az emlékirás egyik kezdeményezőjévé, a szubjektív hangú magyar próza egyik úttörőjévé.

A műnek mindeddig egyetlen kiadása volt: Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI-XVIII. századokból I. (Közli Szopori Nagy Imre) Bp. 1881. 131-176. A szöveget a már jelzett szempontoknak megfelelően adjuk közre, az eredetihez képest csupán néhány helyen változtattunk, így például a rövidítéseket (nga=nagysága, klmcs=kegyelmes stb.) föloldottuk, az igen gyakran közbeiktatólt „etc.” rövidítést pedig elhagytuk. Az eredeti kézirat öt első lapja idegen kéz írása, a többi a szerzőé, ez magyarázza a kiejtésbeli eltéréseket (pl. az első öt lapon únagysága, a továbbiakban önagysága olvasható)

2) Pemfflinger Kata, akit a reformáció pártolásáért „leona lutteriana” elnevezéssel illettek a kortársak. Két fia volt, János (1562) és Ferenc (1571), őket szolgálta Martonfalvay 1551 után.

3) Somogyvár ekkor az enyingi Török család birtoka; itt töltött be Martonfalvay számtartói tisztséget egészen fiatal korában, az 1520-as években. 1526 után a királyi végvárrendszer fontos pontja, 1533 után elpusztult. Somogyvár hatszáz éven át Somogy megye székhelye, ma nagyközség.

4) Azaz: megostromolta (a szerző sajátos kifejezése).

5) Szapolyai János király a Dombay családnak adta, de Török Bálint is igényt tartott rá, s 1529-ben az itt leírt módon ostromolta meg.

6) Somogy megyében, a mai Babócsa közelében állt, Berki nevű falut a Kapos folyó bal partján találunk, Szentmárton tartományán pedig minden bizonnyal a baranyai Szentmártont és vidékét kell értenünk. A továbbiakban említett helyek (Köblény, Gerennás stb.) a mai Tolna, Somogy és Baranya megyében található.

7) Szigetvár akkoriban szintén Török Bálint birtoka.

8) (Gordvai) Somogy vármegye követe 1505-ben; a Tóti-Lengyel család Somogy megyei birtokos és Szigliget várának tulajdonosa, de 1531-ben hűtlenség gyanúja miatt birtokaikat Török Bálint kapta meg. Később Szigliget újra visszaszállt a Tóti-Lengyel családra.

9) A Bakics (v. Bakith) család II. Lajos királytól kapott nemességet s a Somogy megyei Lak helység birtoklási jogát, Dely Pál és Mikola Farkas Bakics Pál seregében szolgált.

10) Kővágóörsről északra eső vidék.

11) A Győr vármegyei Ráró vára II. Lajos adományaként jutott Bakics Pál birtokába.

12) Fráter György, Izabella királyné kincstartója. Batthyány Orbán és Podmaniczky János Szapolyai hívei.

13) Képmutatásképpen.

14) A család ecsédi ágából származó főúr, tárnokmester, 1556-tól országbíró. Az erdélyi vajdaságról lemondott erős köszvénye miatt; Szabolcs, Szatmár és Somogy megyék főispáni

tisztségét is betöltötte.

15) Az 1542. évi beszercebányai országgyűlés határozataira vonatkozik, amelyek szerint az erőszakkal elfoglalt birtokok visszaadandók.

16) (nyargalás): a fizetés megosztásának egy fajtája.

17) Pápa városa a 16. század közepén a Török család birtoka, ekkor épült ki a végvárrendszer egyik fontos láncszemévé. 1554-től itt volt a dunántúli főkapitányság székhelye. A törökök egészen 1594-ig nem tudták elfoglalni, akkor is csak három évre szállották meg. 1531-ben alapított református kollégiuma révén Pápa a Dunántúl egyik szellemi központjává lett.

18) A Dráva torkolatától délre eső Valpó várát, valamint Siklóst (Soklyos), Pécset és Esztergomot (Isztergam) 1543 nyarán foglalták el a törökök. (Esztergom „föladásának” történetét vö. Csorba Csaba: Esztergom hadi krónikája, Bp. 1978. 81-102).

19) Varkoch György 1543-ban Székesfehérvár kapitányaként esett el; Ungnot generális: Ungnád János (1490-1564) délvidéki főkapitány, Vasd vármegye főispánja.

20) 1524 óta a Batthyány család tulajdona, itt tartózkodott 1541 után egy ideig Török Bálintné három gyermekével, innen ment Pápára, majd Debrecenbe. Debrecent még Szapolyai János adta Török Bálintnak 1535-ben, amikor Ferdinánd hűségéről hozzá pártolt át.

21) A pozsonyi részleges országgyűlésen Várdy Pál esztergomi érsek és királyi helytartó elnöklete alatt a szerző szerint jelen volt Fels (Feltz) Lénárd tábornok, Nádasdy Tamás országbíró, Zrínyi Miklós bán, Batthyány Ferenc tárnok és más főurak.

22) Szécsény, Acsád, Köveskút és Csaszt: a pápai uradalomhoz tartozó Vas vármegyei birtokok, melyeket a fentebb említett zólyomi végzés ellenére sem adtak még vissza jogos tulajdonosuknak. Ezzel szemben Szigetvár, Gesztes és Ozora Török Bálint birtokában volt, csak az utóbbit adták át később fiai Ferdinánd királynak.

23) Martonfalvayt az erdő jogtalan használatáért a vármegye törvényszéke elé idézték; később az 1563. évi 22. törvénycikk szabályozta a végvárak védelméhez szükséges fa kitermelését.

24) Tata közelében állt, Fels Lénárd ekkor Komárom várának parancsnoka.

25) Csurgó várát Zrínyi Miklós 1542-ben foglalta el, s később hosszasan perlekedett érte Török Bálint fiaival, míg végül 1552-ben egy ló ellenében létrejött az egyezség.

26) Hanta és Zsemlér (Samplier) Pápához tartozó birtoktestek. A Győr vármegyei Mórichidát és Kapit Ferdinánd király 1533-ban adta Török Bálintnak. A Veszprém vármegyei Porvát a pálos szerzetesek birtokolták.

27) Festett, tarka faoszlop.

28) (Márk) később Szigetvár kapitánya, ő vezette az 1556. évi sikeres védelmet. Horvátinovic (Horvátinovit) Bertalan ekkoriban Győr parancsnoka.

29) 1549-ben Veszprém kapitánya, majd 1558-tól kassai országos főkapitány.

30) Gróf Salm Miklós császári tábornokról van szó, ennek fia Eckius Salm (†1574) országos főkapitány, Enyingi Török Ferenc özvegyének, Országh Borbálának második férje.

31) Török János 1549-ben pártolt át Izabella királyné mellől Ferdinándhoz, így több alkalom nyílt a törökök elleni harcra.

32) Léva várát Salm Miklós vette be 1549-ben.

33) Török János első felesége Balassa Bóra volt, akit hűtlenség gyanúja miatt kivégeztetett. Hunyad várát még János királytól kapta Török Bálint 1536-ban.

34) (Keselyszeg) Debrecen melletti puszták.

- 35) Pálulése kisközség Arad vármegyében, a Maros szorosának elején.
- 36) Giovanni Castaldo örgróf, császári tábornok 1551 júniusában érkezett Kolozsvárra, ő gyilkoltatta meg később, december 17-én Fráter Györgyöt. Erre ürügyet adott Uloman bég szabadon bocsátása december elején.
- 37) Nagyváradra.
- 38) Vermekben elraktározott árpa.
- 39) A pozsonyi országgyűlés 1552 február 22-én kezdődött.
- 40) Temesvári kapitányt a vár feladását követően ölték meg a törökök 1552-ben.
- 41) Föltehetőleg Salm gróf.
- 42) Itt nem a Veszprém megyei, hanem a Vas megyei Acsádról van szó, ott volt Martonfalvay köveskúti birtoka. Ezt 1546-ban kapta meg, s majd 1555-ben foglalta el tőle a Török család.
- 43) A pozsonyi országgyűlés 1555. június 24. és augusztus 1. között zajlott le. Ekkor Perényi Gábort Tizán inneni kapitánnyá választották, országbíró csak tíz évvel később lett.
- 44) Többször változtatott pártállást, ekkor – 1556-ban – ismét Izabella királynéhoz csatlakozott.
- 45) Az 1556. évi 9. törvénycikk értelmében Pápa várának erősítésére Vas, Sopron és Veszprém megyék munkaerejét rendelték ki.
- 46) Tízévi kihagyással folytatja Martonfalvay az események elbeszélését. Ekkor, az 1556. évi országgyűlés idején halt meg Perényi Gábor. Török János sincs már az élők sorában, Martonfalvay a másik Török fiút, Ferencet szolgálja. Mind Török Ferenc, mind Perényi Gábor a guthi Országgh családból nősült, feleségeik testvérek voltak.
- 47) Gregoriáncz Pál 1552-66 között volt Győri püspök.
- 48) Balassi Menyhárt 1561-ben pártolt ismét vissza Ferdinándhoz. Menyhárt testvére volt Balassi János, unokaöccse pedig András.
- 49) 1562-68 közt volt Oláh érsek titkára.
- 50) Tegzes Klára, neki lehetett közeli hozzátartozója Tegzes Antal. A Tegzes családnak Debrecen város elleni panaszos ügye valójában később zajlott le, az 1578. évi országgyűlés hozott rávonatkozó intézkedést. Tegzesék azt kérték, hogy Tegzes Antal megölése ügyében ecsedi Báthori Miklós országbíró ítéljen, Martonfalvay viszont a Török családot tartotta erre illetékesnek. A Fewstin(?) nevű helységet nem sikerült azonosítanunk.
- 51) Zsuzsanna később Nyári Ferenc felesége lett.
- 52) (Rózsahegy, Ruzomberok) város Liptó megyében, erre kellett Martonfalvaynak a török hódítás alatt kerülnie, ha a Dunántúlról a zempléni Terebesre akart jutni.
- 53) Az ún. királyi kisebb haszonvételeket (regalia minora) a törvény védte, mert közszükségleteket elégítettek ki (ital- és húsmérési jog stb.). Az ilyen foglalkozást üzök cégtáblájának levétele törvénysértésnek számított, így Kardosné joggal pörölte be a debrecenieket az 1583. évi országgyűlésen, Martonfalvay ezzel szemben a debrecenieket védte, mert azok Török János földesurasága alá tartoztak.